

tardor 2025***El déu de les falgueres, de Daniel Galera***

Joana Castells Savall

Ser aquí avui, amb tots vosaltres i en companyia d'aquest elenc de somni, és una alegria i un honor. I abans de res, voldria agrair al jurat del Premi Montserrat Franquesa de Traducció la tria d'aquest llibre com a finalista. *El déu de les falgueres*, de l'escriptor brasiler Daniel Galera, és un recull de tres novel·les breus —de tres *nouvelles*, aquest subgènere literari que no acaba de trobar una bona traducció al català— signat per un dels narradors més fascinants i inspiradors del Brasil contemporani. Nascut a São Paulo el 1979, Galera es va criar i ha passat bona part de la seva vida a Porto Alegre, la immensa metròpoli del Brasil més austral, capital de l'estat de Rio Grande do Sul, i és escriptor, traductor i editor. Del 1996 al 2001, molt abans de la febre dels blocs, va començar a publicar textos i relats a internet, i el 2001 va ser cofundador de la desapareguda editorial independent Livros do Mal, en què va publicar les seves dues primeres novel·les, *Dentes guardados* (2001) i *O dia em que o cão morreu* (2003), i altres obres de joves autors brasilers. De llavors ençà ha escrit quatre novel·les més, el guió d'una novel·la gràfica i aquest volum de *nouvelles*, paral·lelament a conrear una considerable obra assagística i crítica i a traduir de l'anglès al portuguès títols d'autors com John Cheever, Zadie Smith o Cormac McCarthy, entre molts d'altres. Alguns dels seus llibres han estat traduïts a més de deu llengües, però l'únic títol seu que es podia trobar en català abans d'aquest és *Barba xopa de sang*, publicat a l'Altra Editorial el 2014, en traducció de Josep Domènech Ponsatí. I si m'entretinc en la presentació de l'autor, a risc de fer sonar aquest escrit com una nota biobibliogràfica de solapa de llibre, és des del desig d'aprofitar l'altaveu, d'una banda, per recomanar una producció literària d'altura; i, de l'altra, per animar editores i editors a continuar traduint i fent llegir en català les obres més rellevants de la literatura que avui s'escriu en portuguès —en vers i en prosa— en un país de dimensions continentals poblat d'una infinitat de veus i propostes i mirades

segurament encara no prou conegudes i divulgades d'aquest cantó de mar. Amb aquest ànim cal celebrar que s'hagin sumat últimament al corpus de la literatura en llengua catalana, per exemple, *Si no fos per les síl·labes de dissabte*, una original novel·la sobre el dol de la jove escriptora brasilera Mariana Salomão Carrara, publicada fa pocs mesos a l'editorial Les Hores, o *Arada torta*, d'Itamar Vieira Júnior, una reflexió necessària sobre la relació entre l'ésser humà i la terra, i un fenomen literari al Brasil, publicada el 2023 a Periscopi, totes dues en traduccions excel·lents de Pere Comellas.

Fa molts anys vaig topar una definició curiosa i reveladora de la paraula que avui ens incumbeix, *traduir*, i des de llavors, en l'exercici d'aquesta nostra professió, m'ha acompanyat i m'ha ajudat a entendre l'ofici des d'una clara il·lusió de viatge i des d'una sincera vocació de servei. Va ser al diccionari de Maria Moliner, i és l'apunt etimològic que obre una entrada més llarga dient (tradueixo): «*traduir*. Del llatí *traducere*, 'passar, conduir a l'altra banda'». És a dir (adapto): transportar paraules, significats i ressons d'una riba a una altra. Transvasar mons. Mirar de conjurar, a través d'un exercici meticulós i tossut de substitució lingüística, aquest equilibri prodigiós entre familiaritat i estranyesa que és capaç d'acostar-nos els confins de la terra a tocar de casa.

El déu de les falgueres (*O deus das avencas*, publicat originalment en portuguès el 2021 i en aquesta traducció al català el 2024 a Males Herbes) és un vers d'una cançó de Caetano Veloso i és el títol d'un volum que aplega tres *nouvelles* que es podrien inscriure dins de l'ampla categoria genèrica de la «ficció especulativa» —valgui l'expressió—, per tal com a través de la creació d'escenaris no estrictament realistes però sí, per desgràcia, possibles, s'aborden qüestions profundament alineades amb dilemes contemporanis, a grans trets: l'auge dels totalitarismes en la història recent del món, la capacitat de la tecnologia de difuminar la frontera entre la vida i la mort i la possibilitat, en una terra arrasada per l'acció humana, de restaurar un nou equilibri —basat en la simbiosi i la cooperació— entre els éssers humans i els ritmes de la natura que garanteixi la supervivència (o que «ajorni la devastació») [1] i amplii, tal vegada, la nostra comprensió de la vida.

El primer dels relats, que dona títol al llibre, és, de tots tres, el més lligat a la realitat immediata, en un intent de fer de l'experiència del present matèria literària. Explica la història d'en Lucas i la Manuela el dia que esperen el naixement del seu primer fill, durant el cap de setmana funest de les eleccions presidencials brasileres del 2018, en què Jair Bolsonaro va sortir elegit president del país. Aquí els gestos més quotidians i els ressorts que basteixen el dia a dia d'una relació de parella són posats en sintonia amb un canvi de rumb radical en la realitat política i social d'un país, i aquestes dues esferes, l'íntima i la col·lectiva, comparteixen una incertesa creixent, articulada amb una gran densitat narrativa, fins a arribar a un final inquietant i perplex que resumeix tota la història en un compàs d'espera que no resol. I com en un joc de miralls, la llengua es posa al servei de reflectir la demora, les frases s'allarguen i tornen sobre els seus passos per aturar-se en els detalls, amb una prosa de l'incís i de l'excurs que busca formular amb paraules l'ajornament indefinit d'una resposta. L'impuls de traslladar aquest estil expansiu i aquest mateix efecte dilatori de

la paraula ha estat una mica el far o la guia a l'hora de vessar el text al català. També, en la traducció d'aquesta nouvelle, em va semblar oportú —no tant per la distància lingüística del portuguès al català, com per la distància física i cultural entre Catalunya i el Brasil— incloure algunes notes al peu que aclarissin al lector certes referències al menjar, la política brasilera o la geografia urbana de Porto Alegre que serien bones de conèixer per fer-se una composició més acurada de les maneres de viure en un lloc que en efecte existeix.

A partir de «Tòquio», el segon dels relats, ens anem allunyant cada vegada més de la realitat consensuada per endinsar-nos en àmbits més exclusius de la imaginació. Som a mitjan segle XXI en una São Paulo distòpica i en un món que ha patit un seguit de desastres ambientals. El planeta està sobreescalfat, assolat per bacteris que tornen l'aire irrespirable, i pràcticament no hi queden recursos naturals. Les diferències socials s'han fet insalvables i comprometen la vida de qui no té la capacitat de posar-se a recer de la intempèrie. Un home solitari que mira de sobreviure en un escenari com aquest és obligat a custodiar un dispositiu que guarda emmagatzemada la consciència de la seva mare, una multimilionària que va finançar

molts dels avenços tecnològics que havien de provocar un reguitzell de crisis aparentment irreversibles. Aquest relat combina la narració en primera persona amb la vivesa i la velocitat que confereixen els molts diàlegs que ens fan sentir les veus dels personatges que hi apareixen, i aquí hi havia, doncs, l'afegit de transportar al català la frescor i la familiaritat de la llengua oral per posar nom a la realitat inèdita d'un món que potser no gosem reconèixer i que alhora sentim a tocar.

Finalment, «Bugònia» és un relat d'alta volada poètica i imaginativa en què s'explica la història d'una petita comunitat postapocalíptica que estableix una sorprenent aliança amb la natura per assegurar-se la supervivència en un món devastat. El teló de fons de la narració és el mite d'Aristeu i el tractat d'apicultura recollits a la quarta *Geòrgica* de Virgili, de la qual apareixen passatges, una mica camuflats, en boca d'un dels personatges principals, l'Alfredo. La llengua de «Bugònia» manlleva de la poesia una certa condició d'atemporalitat a fi de construir uns escenaris de gran calibre simbòlic, com si assistíssim a la recreació d'una mitologia del futur. I aquesta era l'essència que s'ha volgut preservar en la traducció catalana, per mirar de conservar la manera brillant com l'original portuguès aconsegueix reflectir les dinàmiques bàsiques —i universals, diria— que articulen la vida en societat: els impulsos i les recances, les lleialtats i les traïcions que ens apropen o ens allunyen dels altres. I per arribar a formular, en poc més de setanta pàgines, la pregunta necessària sobre la legitimitat dels recursos i les decisions que posem al servei de preservar la vida del col·lapse.

L'hivern del 2022, arriada per una saudade que no m'he pogut espolsar de sobre des que tenia vint anys i vivia al Brasil, mentre investigava què estaven escrivint algunes autores i autors brasilers que m'interessaven, vaig saber que Daniel Galera havia publicat un nou llibre l'any anterior. Li vaig escriure per explicar-li que m'agradaria llegir-lo i potser traduir-lo i, tant de bo, trobar una editorial que s'animés a publicar-lo en català. Em va enviar el pdf original i em va desitjar molta sort en l'empresa, i des de llavors m'ha acompanyat fins avui, com una amistat que s'ha anat construint en la distància i per escrit en tots els moments importants d'aquest viatge. Quan vaig demanar una beca d'ajut a la traducció que em garantís la subsistència mentre treballava en el llibre. Quan me la van concedir.

Quan em va ajudar a localitzar, a l'original llatí, els fragments de la quarta Geòrgica que apareixen a «Bugònia», que tot seguit vaig anar a buscar a la Bernat Metge per incorporar al text la traducció directa (de Miquel Dolç) del llatí al català. I quan, el maig del 2024, un temps després d'haver acabat de traduir, per fi li vaig escriure per anunciar-li que els Males Herbes havien llegit la traducció i volien publicar el llibre. En aquell moment, unes pluges torrencials sobtades que havien provocat la crescuda del riu Guaíba havien escombrat del mapa ciutats senceres de l'estat de Rio Grande do Sul i havien deixat bona part de Porto Alegre negada sota l'aigua i en una situació d'emergència extrema. En Daniel i la seva família n'havien sortit il·lesos, però tot d'una, se'ns feia impossible celebrar la bona notícia de l'aparició del llibre en sincronia amb el desastre. I al mateix temps, des d'una fe compartida en el valor i el poder de la paraula, tots dos compreníem que continuava sent tan pertinent com sempre i potser més imperiós que mai invocar la capacitat inexpugnable de la literatura d'incidir en la nostra mirada sobre el present i d'omplir de sentit la incertesa inherent al futur. Per ajudar a fer real un món més habitable i més just a còpia d'inventar-lo una vegada i una altra i una altra, i sense deixar de posar en dubte les fronteres arbitràries i sempre violentes que ens separen de tot i de tothom que hi viu. Aplegant les forces, des d'aquest territori misteriós que és el moll del llenguatge, per conjurar l'habilitat i l'audàcia d'imaginar-lo.

I finalment, voldria dedicar aquest reconeixement a la Rebecca i el Felipe, per acompanyar-me en la vida i en tots els camins per on ens porten els llibres. Als Males Herbes, per ser aquest gran equip que ja comença a fer una pila d'anys que som, i per tot el que encara continuem aprenent i inventant junts. I a la meva mare i el meu pare, tots dos aquí presents, cadascú a la seva manera, per haver-me ensenyat les primeres paraules i haver tingut la paciència d'escoltar amb amor totes les que havien de seguir-les.

[1] Rebecca Solnit, Elogi del camí inesperat, Angle, 2025, és una de les lectures que m'han acompanyat (i consolat i colpit) en la preparació d'aquesta defensa, i volia que d'alguna manera les seves paraules hi traguessin el cap.